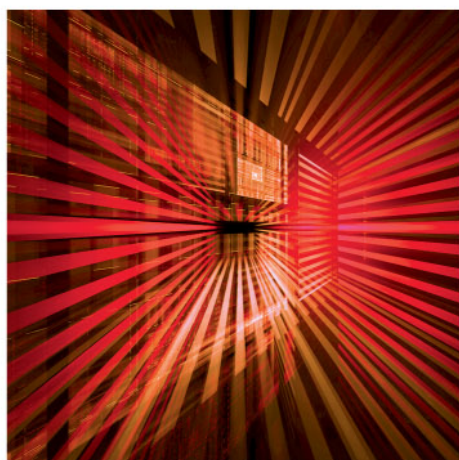

wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność

małych i średnich przedsiębiorstw

Robert Wolański

monografie

Oficyna

a Wolters Kluwer business

wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw

Robert Wolański

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Warszawa 2013

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Publikacja dofinansowana przez Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego

Recenzenci

Prof. dr hab. Aurelia Bielawska

Prof. dr hab. Jan Śliwa

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Ewa Fonkowicz

Korekta i łamanie

WYDAWNICTWO
JAK

www.wydawnictwojak.pl

Projekt okładki

Barbara Widlak

Zdjęcie wykorzystane na okładce

© *DrHitch – Fotolia.com*

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujmy prawo i własność.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska SA 2013

All rights reserved.

ISBN 978-83-264-4283-4

Wydane przez:

Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek

01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

Księgarnia internetowa: www.profinfo.pl

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich otoczenie finansowe	19
1.1. Pojęcie, cechy i rola małych i średnich przedsiębiorstw	19
1.2. Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	29
1.3. Otoczenie finansowe małych i średnich przedsiębiorstw	42
Rozdział 2. Oddziaływanie zewnętrznych źródeł finansowania oraz ubezpieczeń na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	64
2.1. Stopień wykorzystania poszczególnych źródeł finansowania przez małe i średnie przedsiębiorstwa	64
2.2. Znaczenie kredytu dla konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	68
2.3. Poręczenia kredytowe i pożyczki z sektora pozabankowego w kontekście konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	97
2.4. Znaczenie leasingu dla konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	125
2.5. Środki z funduszy <i>venture capital</i> a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	140
2.6. Emisja akcji i obligacji na rynku giełdowym i pozagiełdowym a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	154
2.7. Znaczenie faktoringu dla konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	164
2.8. Ubezpieczenia gospodarcze jako zabezpieczenie sytuacji finansowej małych i średnich przedsiębiorstw	178

Rozdział 3. Środki budżetowe i środki z Unii Europejskiej w kontekście konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	195
3.1. Środki budżetowe a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	195
3.2. Środki z Unii Europejskiej pod kątem konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	218
Rozdział 4. Obciążenia publicznoprawne małych i średnich przedsiębiorstw a ich konkurencyjność	243
4.1. Istota obciążeń publicznoprawnych w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw	243
4.2. Polityka państwa w zakresie obciążeń publicznoprawnych w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw	244
4.3. Polityka podatkowa w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw	246
4.4. Polityka w zakresie ubezpieczeń społecznych w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw	277
4.5. Polityka w zakresie ubezpieczeń zdrowotnych w stosunku do małych i średnich przedsiębiorstw	280
4.6. Inne obciążenia publicznoprawne a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	281
4.7. Ogólna ocena obciążeń publicznoprawnych pod kątem konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	283
4.8. Wpływ obciążeń publicznoprawnych na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w świetle stosowania tych świadczeń przez niewielkie podmioty	286
4.9. Obciążenia publicznoprawne a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w świetle badań opinii niewielkich podmiotów	312
Rozdział 5. Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w świetle badań empirycznych . . .	313
5.1. Oddziaływanie otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań przedsiębiorstw	313
5.2. Oddziaływanie otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań instytucji z ich otoczenia finansowego. . .	373
5.3. Oddziaływanie otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań empirycznych – analiza ogólna, podsumowanie, wnioski	418

Rozdział 6. Oddziaływanie otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań teoretycznych	453
6.1. Założenia dokonania oceny teoretycznej wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	453
6.2. Ocena wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań teoretycznych	454
6.3. Model teoretyczny wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw	465
6.4. Porównanie modelu teoretycznego z modelem empirycznym	490
Zakończenie	493
Spis literatury	497
Spis tabel	509
Spis rysunków	515
Spis wykresów	516
Załączniki	
1. Kwestionariusz badania przeprowadzonego wśród małych i średnich przedsiębiorstw	523
2. Kwestionariusze do badania instytucji z otoczenia finansowego małych i średnich przedsiębiorstw	567

Wstęp

Konkurencyjność to jeden z głównych czynników określających możliwości rozwojowe podmiotów gospodarczych; oznacza ich dążenie do realizacji swoich interesów poprzez korzystniejszą ofertę ceny, jakości, warunków dostawy, płatności i innych ważnych dla nabywcy elementów transakcji. Poziom konkurencyjności danego przedsiębiorstwa wyróżnia osiągniany zysk, udział w rynku, znaczenie w gałęzi czy gospodarce. Realizacja tych celów pozwala przedsiębiorstwu utrzymać bądź zwiększyć własną konkurencyjność na rynku.

Można wyróżnić wiele czynników wpływających na poziom konkurencyjności przedsiębiorstw. Część z nich należy do otoczenia finansowego przedsiębiorstwa.

W niniejszej pracy przyjęto, że otoczenie finansowe przedsiębiorstwa są to uregulowania finansowe oraz instytucje finansowe istniejące w jego otoczeniu i oddziałujące na jego decyzje dotyczące działalności bieżącej i rozwojowej. Otoczenie finansowe oddziałuje na każdą sferę działalności przedsiębiorstwa z uwagi na wymiar finansowy wszelkich działań w przedsiębiorstwie. Dla przedsiębiorstwa jest źródłem zarówno szans, jak i zagrożeń, w zależności od charakteru danej regulacji czy instytucji finansowej oraz zachowania przedsiębiorstwa w stosunku do tych regulacji czy instytucji.

Czynniki z otoczenia finansowego oddziałują bezpośrednio, jak i pośrednio na konkurencyjność przedsiębiorstw. Do czynników bezpośrednio oddziałujących na konkurencyjność należy dostęp do kapitału, który obejmuje dostępność, rolę, stopień wykorzystania poszczególnych źródeł finansowania działalności gospodarczej oraz czynniki zabezpieczające finansowo prowadzenie tej działalności. Natomiast do czynników pośrednio oddziałujących na konkurencyjność przedsiębiorstw należą czynniki prawne, wśród których w otoczeniu finansowym występują uregulowania dotyczące podatków, składek z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz ubezpieczeń gospodarczych, opłat, innych danin publicznych czy prywatnych.

Przedmiot pracy i problem naukowy

Przedmiotem pracy jest wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). W otoczeniu finansowym instrumenty finansowe, które w największym stopniu oddziałują na konkurencyjność MŚP, to regulacje dotyczące obciążeń publicznoprawnych przedsiębiorstwa, źródła kapitału obcego oraz instrumenty zabezpieczające finansowo przedsiębiorstwo.

Problem naukowy, jaki w pracy został poddany próbie rozwiązania, polega na ilościowym i jakościowym określeniu stopnia oddziaływania otoczenia finansowego, w tym poszczególnych jego instrumentów, na konkurencyjność MŚP. Temu celowi służy określenie:

- wpływu poszczególnych obciążeń publicznoprawnych na konkurencyjność MŚP,
- postawy instytucji dostarczających kapitałów obcych MŚP, dostępu MŚP do kapitałów obcych oraz postawy MŚP wobec tego kapitału przez pryzmat poziomu konkurencyjności MŚP,
- działań MŚP służących zabezpieczeniu finansowemu prowadzonej działalności.

Istotą tego problemu naukowego jest konieczność specyficznego traktowania MŚP przez poszczególne instrumenty otoczenia finansowego. Taka potrzeba wynika z cech charakterystycznych dla sektora niewielkich przedsiębiorstw. Wśród tych cech należy wymienić dysponowanie niewielkimi kapitałami, niechęć do kapitałów obcych wynikającą z samodzielności ekonomicznej i prawnej właściciela MŚP, niewielki majątek, brak specjalistycznej wiedzy finansowej. Cechy te świadczą o tym, że dla MŚP powinny być stworzone oddzielne procedury postępowania przez instytucje zajmujące się poszczególnymi instrumentami w otoczeniu finansowym.

Małe i średnie przedsiębiorstwa stały się przedmiotem badań naukowych od lat 70. XX wieku głównie w krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych. Zwrócono wówczas uwagę na ich rolę w gospodarce i pozytywny wpływ na stosunki społeczno-gospodarcze. We wcześniejszych latach uwaga badaczy skupiała się na dużych przedsiębiorstwach, w których upatrywano główną siłę rozwoju gospodarczego. Prowadzone badania dotyczą wszelkich aspektów związanych z działalnością gospodarczą MŚP, ich specyfiką, sposobem postępowania. Badania w szerokim zakresie dotyczą kwestii finansowych MŚP. W omawianym okresie opublikowano liczne prace na podstawie badań MŚP, powstało wiele czasopism naukowych zajmujących się małymi i średnimi przedsiębiorstwami.

Badania MŚP w Polsce prowadzone są od lat 90. XX wieku. Po przemianach ustrojowych w 1989 r. i stworzeniu podstaw funkcjonowania gospodarki

rynkowej powstało wiele MŚP – stały się one głównym stabilizatorem przemian społeczno-gospodarczych w Polsce w pierwszej połowie lat 90. XX wieku. Wraz z tą „eksplozją przedsiębiorczości” w szybkim tempie MŚP stały się przedmiotem badań naukowych. Badania te skupiają się na określeniu specyfiki działania polskich MŚP, zidentyfikowaniu szans i zagrożeń związanych z ich działalnością, stworzeniu zasad identyfikujących polskie niewielkie przedsiębiorstwo.

Rozwiązanie postawionego problemu badawczego przyczyni się do dalszego rozwoju stanu badań nad małymi i średnimi przedsiębiorstwami w Polsce. Badania prowadzone w Polsce, jak i na świecie dotyczą wpływu instrumentów finansowych na działalność MŚP – jest to problem poruszany przy badaniach MŚP. W ramach realizacji niniejszej pracy przeprowadzono badania poświęcone ocenie wpływu otoczenia finansowego MŚP na ich konkurencyjność. Oryginalnym wkładem tych badań jest właśnie określenie wpływu na konkurencyjność MŚP, a nie tylko na ich ogólną działalność.

Uzasadnienie wyboru tematu

Podjęcie tematu dotyczącego wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw jest uzasadnione z kilku powodów. W pierwszej kolejności należy wskazać na potencjał segmentu MŚP, który wynika głównie z pozycji i roli tego sektora w gospodarce. W Polsce w 2010 r. funkcjonowało aktywnie 1 726 663 przedsiębiorstw, z czego 99,82% stanowiły małe i średnie – są one zatem najliczniejszą grupą podmiotów w gospodarce¹. MŚP najszybciej przystosowują się do zmieniającego się otoczenia oraz zmiennych warunków rynkowych, mają możliwość przeprowadzenia szybkich zmian profilu działalności gospodarczej, ponadto cechują się mobilnością i elastycznością. Przedsiębiorstwa te stanowią fundament stabilnego rozwoju oraz kształtowania się klasy średniej w społeczeństwie, skutecznie potrafią też wchodzić w tzw. nisze rynkowe i błyskawicznie przystosowywać się do gustów konsumenckich. Ich rola w gospodarce potwierdzona jest między innymi udziałem tego sektora w wytworzonym PKB (w 2010 r. udział ten wyniósł 47,6%) oraz we wskaźniku określającym wielkość zatrudnienia (w 2010 r. w MŚP było zatrudnionych 68,3% wszystkich pracowników)². Analiza ta pokazuje znaczną rolę MŚP w polskiej gospodarce, dlatego istotne znaczenie ma stopień ich rozwoju, a więc również poziom konkurencyjności.

Drugą kwestią, uzasadniającą podjęcie tematu i ściśle z nim związaną, jest duże znaczenie instrumentów w otoczeniu finansowym MŚP wpływających

¹ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2010–2011*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012, s. 23.

² *Ibidem*, s. 18 i 27.

na stan finansów MŚP, a przez to na ich konkurencyjność. Jest tak z uwagi na utrudnienia w pozyskaniu kapitałów obcych przez MŚP, preferowanie kapitału własnego i niechęć MŚP do kapitałów obcych, w konsekwencji dysponowanie niewielkimi kapitałami. Sytuacja ta zostanie poniżej szerzej przedstawiona.

Literatura przedmiotu poświęcona małym i średnim przedsiębiorstwom, w tym przede wszystkim przeprowadzone badania dotyczące źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw, wskazują, że głównym źródłem finansowania działalności przez MŚP są środki własne. Kapitał własny odgrywa kluczową rolę w niewielkich przedsiębiorstwach, jest podstawowym źródłem finansowania zarówno działalności bieżącej, jak i działalności inwestycyjnej. Jako główne źródło finansowania ma istotne znaczenie dla poziomu konkurencyjności przedsiębiorstwa. Dlatego duże znaczenie należy przypisać elementom otoczenia finansowego MŚP wpływającym na stan kapitałów własnych tych przedsiębiorstw i w ten sposób oddziałującym na ich konkurencyjność. Wśród tych elementów należy zwrócić uwagę głównie na ich trzy rodzaje:

- obciążenia publicznoprawne, które uszczuplają środki własne przedsiębiorstwa, np. podatki, składki z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz ubezpieczeń zdrowotnych,
- instrumenty zabezpieczające finansowo przedsiębiorstwo przed negatywnymi skutkami zdarzeń wynikających z prowadzonej działalności: ubezpieczenia gospodarcze,
- źródła kapitału obcego, który może być wykorzystany do finansowania wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstwa poprzez finansowanie jego rozwoju w miejsce kapitału własnego oraz w przypadku trudności związanych z niedoborem finansowania własnego.

Obciążenia publicznoprawne bezpośrednio oddziałują na przedsiębiorstwo, ich oddziaływanie jest powszechne – dotyczy wszystkich przedsiębiorstw, są narzucone przedsiębiorstwu, ze ściśle określonymi regułami stosowania. W konsekwencji regulacje prawne dotyczące obciążeń publicznoprawnych poprzez bezpośredni wpływ na stan kapitałów własnych wpływają na poziom konkurencyjności MŚP.

Ubezpieczenia gospodarcze pozwalają przedsiębiorstwu zachować zdolność finansową w razie negatywnych skutków zdarzeń w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Zapewniają wówczas MŚP finansowe możliwości prowadzenia działalności, bycia konkurencyjnym na rynku.

Literatura przedmiotu oraz badania MŚP wskazują na niewielkie wykorzystanie kapitałów obcych przez tę grupę przedsiębiorstw. Ten fakt ogranicza rozwój niewielkich podmiotów, gdyż taka struktura finansowania nie pozwala im na korzystanie z dźwigni finansowej, a tym samym na zwiększanie możliwości działania i podnoszenie stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału, co

w konsekwencji powoduje, że MŚP nie inwestują wystarczająco dużego kapitału w rozwój czynników, które pozwoliłyby im na istotną zmianę ich potencjału konkurencyjnego. Oznacza to w praktyce, że MŚP rozwijają się wolniej, niż mogłyby, i tracą dystans w stosunku do dużych podmiotów.

W tym kontekście dużego znaczenia nabiera określenie przyczyn niskiego wykorzystania kapitału obcego przez MŚP i wpływu tego faktu na poziom konkurencyjności tych przedsiębiorstw. Literatura przedmiotu wskazuje na dwa główne źródła takiego stanu rzeczy.

Pierwsze z nich to trudność pozyskania kapitałów obcych przez tę grupę podmiotów. Utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania może uniemożliwiać bądź zniechęcać MŚP do korzystania z nich. To utrudnienie dotyczy głównie źródeł finansujących inwestycje, czyli działania w największym stopniu poprawiające konkurencyjność przedsiębiorstwa na rynku. Mają tutaj znaczenie zasady działania instytucji dostarczających środków MŚP – ich podejście do niewielkich przedsiębiorstw, stawiane wymagania, koszty pozyskania kapitału, procedury administracyjne.

Druga przyczyna związana jest z postawą samych małych i średnich przedsiębiorstw. Mianowicie postawa właściciela MŚP wobec kapitału własnego i obcego jest odmienna – kapitał własny jest preferowany, zaś do kapitału obcego podchodzi on z niechęcią i lękiem. Taka postawa to silne dążenie właściciela MŚP do utrzymania swojej prawnej i ekonomicznej samodzielności m.in. w kontaktach z otoczeniem finansowym. Takie podejście właściciela MŚP wynika z negatywnych konsekwencji użycia kapitału obcego dla niewielkiego przedsiębiorstwa i jego właściciela. Chodzi tutaj o konieczność poniesienia kosztów na jego obsługę, dostosowania własnej polityki finansowej do jego spłaty, ujawnienia instytucji pożyczającej środki sytuacji finansowej i planów działalności, co prowadzi do ryzyka ograniczenia samodzielności właściciela MŚP.

Cel pracy, hipoteza, metody badawcze

Mając powyższe na uwadze, za cel naukowy pracy przyjęto określenie – w ujęciu teoretycznym i w świetle badań empirycznych – wpływu instrumentów z otoczenia finansowego MŚP na konkurencyjność tej grupy przedsiębiorstw oraz opracowanie modeli pozwalających hierarchicznie uporządkować, dokonać oceny i porównania wpływu poszczególnych instrumentów. Osiągnięciu tego celu służy realizacja następujących celów pomocniczych:

- analiza cech poszczególnych instrumentów z otoczenia finansowego MŚP pod kątem konkurencyjności tej grupy przedsiębiorstw,
- analiza stopnia wykorzystania przez MŚP poszczególnych instrumentów z otoczenia finansowego,

- analiza wyników badań, danych statystycznych dotyczących relacji pomiędzy MŚP a instrumentami z otoczenia finansowego z punktu widzenia konkurencyjności MŚP,
- analiza postawy instytucji z otoczenia finansowego wobec MŚP przez pryzmat wpływu na ich konkurencyjność,
- analiza postawy MŚP wobec poszczególnych instrumentów z otoczenia finansowego,
- opracowanie modeli ukazujących wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP.

W pracy sformułowano następującą hipotezę badawczą:

Wpływ instrumentów z otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP jest niski lub umiarkowany oraz istnieje rozbieżność pomiędzy deklaracjami MŚP a stanem faktycznym oddziaływania otoczenia finansowego na ich konkurencyjność.

W pracy przyjęto wielopoziomową analizę wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP, obejmującą badania teoretyczne i empiryczne, z punktu widzenia MŚP i instytucji finansowych, stan rzeczywisty oraz stan deklarowany.

Podjęty problem naukowy został rozwiązany przy wykorzystaniu następujących metod badawczych:

- badania literaturowe: analiza literatury polskiej i zagranicznej poświęconej związkom MŚP z ich otoczeniem finansowym,
- badania danych wtórnych: analiza dostępnych danych statystycznych oraz danych wynikających z przeprowadzonych badań MŚP w zakresie relacji MŚP z ich otoczeniem finansowym,
- przeprowadzenie badań własnych poświęconych wpływowi otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP na reprezentatywnej grupie MŚP oraz wśród wybranych instytucji z ich otoczenia finansowego.

Największy wkład w rozwiązanie postawionego problemu naukowego, realizację celu pracy i udowodnienie hipotezy pracy ma badanie własne. Składa się ono z dwóch części:

- 1) Pierwsza część badania polega na zbadaniu na reprezentatywnej grupie małych i średnich przedsiębiorstw poziomu ich konkurencyjności, czynników wpływających na ich konkurencyjność, wpływu instrumentów z ich otoczenia finansowego (kapitałów obcych, obciążeń publicznoprawnych, instrumentów zabezpieczających finanse przedsiębiorstwa) na ich konkurencyjność.

Realizacja tego badania odbyła się w następujący sposób:

Próba: reprezentatywna grupa 235 przedsiębiorstw z sektora małych i średnich przedsiębiorstw z obszaru całej Polski, w podziale na następujące grupy (warstwy):

- mikroprzedsiębiorstwa z wyłączeniem zatrudniających 0–1 pracowników (2–9 pracowników),
- małe przedsiębiorstwa (10–49 pracowników),
- średnie przedsiębiorstwa (50–249 pracowników).

Próba: losowo-warstwowa (warstwy nałożone na wielkość przedsiębiorstwa, warstwy równoliczne – jednakowa liczba wywiadów w każdej warstwie), w obrębie każdej warstwy próba reprezentatywna ze względu na region i zgrupowane przedsiębiorstwa według Polskiej Klasyfikacji Działalności (kilka kategorii, np. handel, usługi, produkcja, inne).

Metoda: wywiady bezpośrednie wspomagane komputerowo (CAPI), wywiad – 60 minut.

Przeprowadzenie badania w formie wywiadów bezpośrednich jest konieczne, aby zapewnić reprezentatywność badania, co daje podstawę do wykorzystania wyników badań do budowy modeli statystycznych.

Wybór 235 przedsiębiorstw do badania wynika z faktu, iż jest to optymalna liczba, biorąc pod uwagę możliwości sfinansowania tego badania. Pominięcie w badaniu przedsiębiorstw zatrudniających 0 i 1 pracowników poprawia jakość wyników badania w grupie mikroprzedsiębiorstw.

- 2) Druga część badania obejmuje wybrane instytucje z otoczenia finansowego małych i średnich przedsiębiorstw. Badanie poświęcone jest metodom ich działania oraz postawie wobec MŚP, postrzeganiu MŚP, ocenie poziomu konkurencyjności MŚP.

Realizacja tego badania odbyła się w następujący sposób:

Próba: wywiady z przedstawicielami instytucji – banki, przedsiębiorstwa leasingowe, przedsiębiorstwa faktoringowe, fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeniowe, fundusze *venture capital*, zakłady ubezpieczeń, instytucje państwowe (związane z dotacjami z UE, dotacjami budżetowymi, emisją akcji i obligacji, obciążeniami publicznoprawnymi); po 4–6 wywiadów w każdej grupie.

Próba dobrana w następujący sposób: dana grupa instytucji została podzielona na 4–6 części według cechy lub cech istotnych (np. wielkość kapitału, obszar i zakres działania), następnie z każdej części został wylosowany jeden podmiot do badania.

Metoda: badanie CATI, wywiad telefoniczny: 10 minut.

Efektem końcowym przeprowadzonych badań są modele empiryczne wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw. Określają one wzajemne zależności pomiędzy poszczególnymi instrumentami otoczenia finansowego MŚP a poziomem konkurencyjności tych przedsiębiorstw. Ukazują siłę oddziaływania poszczególnych instrumentów

na konkurencyjność MŚP oraz działania MŚP mające na celu wykorzystanie poszczególnych instrumentów dla poprawy własnej konkurencyjności.

Przeprowadzenie powyższych dwóch rodzajów badań pozwoliło na poznanie opinii małych i średnich przedsiębiorstw oraz instytucji tworzących otoczenie finansowe MŚP na temat kwestii wpływu otoczenia finansowego na poziom konkurencyjności MŚP, dzięki czemu uzyskano pełne i obiektywne spojrzenie na to zagadnienie. Wykorzystanie literatury przedmiotu i danych wtórnych oraz przeprowadzonych badań dało podstawę do realizacji celu pracy.

Opracowanie przyczynia się do rozwoju nauk o zarządzaniu, w szczególności pogłębia wiedzę na temat specyfiki działania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Ukazuje się wzajemnych zależności pomiędzy instytucjami i instrumentami z otoczenia finansowego MŚP a samymi przedsiębiorstwami. Pozwala tym samym na lepsze zrozumienie przyczyn wzajemnej relacji MŚP i dostarcycieli kapitałów obcych. Duże znaczenie ma również zgłębienie zagadnienia konkurencyjności MŚP pod kątem aspektów finansowych.

Założenia badawcze

W toku pisania pracy przyjęto następujące założenia badawcze:

- 1) Definicja małych i średnich przedsiębiorstw została przyjęta na podstawie kryterium liczby zatrudnionych, analogicznie do ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Jest to uzasadnione tym, że większość informacji na temat MŚP bazuje na tym podziale. W pracy pojęcie „małe i średnie przedsiębiorstwa” obejmuje mikroprzedsiębiorstwa, małe przedsiębiorstwa i średnie przedsiębiorstwa i jest stosowane zamiennie z nazewnictwem: MŚP, niewielkie podmioty, niewielkie przedsiębiorstwa.
- 2) Przytoczone w pracy wartości w złotych, np. kwota udzielonych kredytów, nie były dyskontowane pomiędzy poszczególnymi latami, lecz są to wartości nominalne. Takie założenie uzasadnione jest faktem, że wartości te służą do określenia ogólnych tendencji, porównania ze sobą poszczególnych instrumentów, nie zaś do dokładnej ilościowej analizy. Taka analiza byłaby faktycznie niemożliwa z uwagi na brak pełnych danych odnoszących się do sektora MŚP. Dyskontowanie danych wartościowych dodatkowo skomplikowałoby rozważania, nie wnosząc do opracowania nowych treści.
- 3) Analiza w pracy jest ograniczona do instrumentów z otoczenia finansowego MŚP. Wszystkie instrumenty leżące poza otoczeniem finansowym, nawet mające wiele wspólnego z analizowanym obszarem, np. kredyt kupiecki, franchising, zostały pominięte, dla zachowania spójności i jednorodności pracy. Instrumenty te powinny jednak być przedmiotem dalszych rozważań i badań prowadzonych pod kątem ich znaczenia dla konkurencyjności MŚP.

- 4) Analiza skupia się przede wszystkim na badaniu związku konkurencyjności MŚP z ich otoczeniem finansowym w Polsce, z pominięciem dokonywania porównania z sytuacją w innych krajach. Takie posunięcie wynika z obszernego materiału badawczego oraz szerokiego zakresu badań prowadzonych tylko w Polsce. Włączenie do analizy sytuacji w innych krajach i porównanie jej do panującej w Polsce dodatkowo zwiększyłoby i tak szeroki zakres badanego materiału. Analiza taka powinna być przedmiotem dalszych rozważań i badań.
- 5) Praca ma charakter rozprawy naukowej i nie definiuje podstawowych pojęć dotyczących instrumentów finansowych będących przedmiotem analizy, jak kredyt, pożyczka, poręczenie, dotacja, podatek, opłata itp. Pojęcia te są szeroko omówione w literaturze przedmiotu.
- 6) Określeń „empiryczny” i „teoretyczny” przy nazwach opracowanych modeli nie należy rozumieć dosłownie; użyto ich jedynie w celu odróżnienia tych modeli od siebie. Model empiryczny bazuje na wynikach badań własnych. Model teoretyczny został opracowany na podstawie wszelkich danych z wyłączeniem badań własnych – są to dane statystyczne, cechy poszczególnych instrumentów, wyniki badań wtórnych, zakres wykorzystania poszczególnych instrumentów itd. – czyli wiele zmiennych, zarówno o charakterze teoretycznym, jak i praktycznym.

Układ pracy

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych i zakończenia. Jej układ został podporządkowany celowi – rozwiązaniu problemu badawczego i udowodnieniu hipotezy pracy.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny. Poświęcony jest istocie małych i średnich przedsiębiorstw, konkurencyjności przedsiębiorstw i otoczeniu finansowemu przedsiębiorstwa. Przedstawiono pojęcie MŚP, ich cechy i rolę w gospodarce. Omawiając zagadnienie konkurencyjności, zdefiniowano to pojęcie, określono czynniki wpływające na poziom konkurencyjności i pokazano specyfikę MŚP w kontekście konkurencyjności. Następnie omówiono otoczenie finansowe przedsiębiorstwa – definicję tego pojęcia, jego typologię, instrumenty tworzące otoczenie finansowe.

Rozdziały od drugiego do czwartego poświęcone są omówieniu poszczególnych instrumentów z otoczenia finansowego MŚP pod kątem wpływu na poziom ich konkurencyjności. Do analizy przeprowadzonej w tych rozdziałach wykorzystano:

- cechy charakterystyczne instrumentów z otoczenia finansowego MŚP,
- wyniki badań, dane statystyczne poświęcone związkom MŚP z instrumentami z ich otoczenia finansowego,

- stopień wykorzystania poszczególnych instrumentów przez MŚP,
- ofertę rynkową poszczególnych instrumentów skierowaną do MŚP.

Rozdziały drugi i trzeci obejmują instrumenty będące źródłami finansowania MŚP oraz ubezpieczenia gospodarcze. W rozdziale trzecim oddzielnie omówiono dotacje budżetowe i dotacje z UE z uwagi na ich specyfikę, wiele cech wspólnych oraz różnice w stosunku do pozostałych źródeł finansowania z otoczenia finansowego. Rozdział czwarty poświęcony jest obciążeniom publicznoprawnym.

Rozdziały piąty i szósty to część empiryczna pracy – zawierają metodę, opis i wyniki badań własnych oraz modele określające wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP. Rozdział piąty przedstawia zrealizowane badanie własne, wyniki tego badania, wnioski i opracowane na jego podstawie modele empiryczne dotyczące wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP.

Rozdział szósty prezentuje ocenę teoretyczną wpływu otoczenia finansowego na konkurencyjność MŚP oraz stworzony na jej podstawie model teoretyczny³. Ocena ta i model zostały stworzone na podstawie analizy zawartej w rozdziałach od drugiego do czwartego. W rozdziale tym również dokonano porównania modeli empirycznych z modelem teoretycznym.

³ Użyto słowa „teoretyczny” w celu odróżnienia od analizy i modelu empirycznego opartego na badaniach własnych. Należy mieć jednak na uwadze, że analiza i model opierają się na wielu kryteriach o charakterze teoretycznym i praktycznym.

Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich otoczenie finansowe

1.1. Pojęcie, cechy i rola małych i średnich przedsiębiorstw

1.1.1. Definicja małych i średnich przedsiębiorstw

W polskiej i zagranicznej literaturze dotyczącej problematyki związanej z małymi i średnimi przedsiębiorstwami podkreśla się trudność zdefiniowania tej kategorii podmiotów gospodarczych. Nie istnieje uniwersalna, powszechnie akceptowana definicja małego czy średniego przedsiębiorstwa, gdyż takich definicji można przytoczyć bardzo wiele¹. W związku z tym nie ma podstaw do jednoznacznego wyodrębnienia tych podmiotów na płaszczyźnie gospodarczej.

Łączne traktowanie małych i średnich przedsiębiorstw w większości krajów świadczy o wielu wspólnych cechach tych dwóch grup podmiotów, ale także o istotnych różnicach w stosunku do dużych przedsiębiorstw. Potraktowanie ich jako przedsiębiorstwa niebędące zdecydowanie dużymi pokazuje niemożliwość

¹ A. Herman i B. Wójcik stwierdzają, że przyczyną takiego stanu jest różnorodność i ciągły rozwój tego sektora gospodarki, dlatego żadne kryteria nie są dostatecznie precyzyjne. Poza tym poszczególne definicje zależą od szczególnych potrzeb, dla których są tworzone, oraz kontekstu, w jakim są używane. A. Herman, B. Wójcik, *Small business as tool of development in the former eastern bloc*, 22 International Small Business Congress, Tel Aviv 1995. Por. także: K.J. Gantzel, *Wesen und Begriff der mittelständischen Unternehmungen*, „Abhandlungen zur Mittelstandsforschung”, Köln-Opladen 1962, nr 4, s. 293 i n.; R. Krisam, *Der Mittelstand im hochindustrialisierten Wirtschaftsraum*, [w:] Forschungsberichte des Landes Nordrhein–Westfalen, Köln-Opladen 1965, nr 1538, s. 25 i n.; K. Poznańska, *Uwarunkowania innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Warszawa 1998, s. 11.

określenia zakresu małych i średnich przedsiębiorstw. Kategoria tych podmiotów ma zawsze charakter subiektywny, zależy w głównej mierze od rozmiaru narodowego rynku. Nie ma racjonalnych przesłanek do arbitralnego określenia kryteriów odróżniających poszczególne grupy przedsiębiorstw².

Wielkość (rozmiar) przedsiębiorstwa jest kategorią ilościową. Jednak zmiany wielkości prowadzą do przemian jakościowych. Dopiero suma (wypadkowa) jednych i drugich wpływa na zmiany wyników, zachowania, roli poszczególnych przedsiębiorstw. W efekcie mamy do czynienia z:

- problemem doboru kryteriów – ich liczby, struktury (ilościowe/jakościowe) i konfiguracji,
- kwestią mierników (w przypadku kryteriów ilościowych) i sposobów ocen (w przypadku kryteriów jakościowych),
- problemem określenia progów/pułapów (kryteria ilościowe) i granic (punktów krytycznych), których przekroczenie powoduje zmianę zakwalifikowania przedsiębiorstwa do innej klasy wielkości³.

Mając powyższe na uwadze, do wyodrębnienia MŚP wykorzystuje się kryteria ilościowe, jakościowe lub oba rodzaje jednocześnie.

Kryteria ilościowe są stosowane przy formalnym definiowaniu sektora małych i średnich przedsiębiorstw na potrzeby różnych dziedzin, np. statystyki, rachunkowości, pomocy publicznej. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest ich mierzalność, w przeciwieństwie do kryteriów jakościowych. Wśród najczęściej wykorzystywanych kryteriów ilościowych należy wyróżnić liczbę osób zatrudnionych w MŚP, wielkość rocznego obrotu oraz wartość majątku przedsiębiorstwa, czyli sumę aktywów.

Cechy jakościowe odnoszą się do istoty samego przedsiębiorstwa. Są niemierzalne lub trudno mierzalne, ale pokazują, w jaki sposób się przedsiębiorstwa charakteryzuje i wyróżnia. Kryteria te wyodrębniają kluczowe czynniki dla przedsiębiorstw z sektora MŚP. Zwracają one uwagę na strukturę przedsiębiorstwa, cechy jego właściciela i samego przedsiębiorstwa, sposób finansowania, niezależność, formę prawną.

Przechodząc do formalnych, obowiązujących prawnie definicji małych i średnich przedsiębiorstw, należy przede wszystkim zaznaczyć, że zostały one utworzone na potrzeby polityki prowadzonej przez Unię Europejską. Kierując swoje działania do tych przedsiębiorstw, UE jednocześnie definiuje adresatów własnych działań. Uregulowania UE w tej materii odnoszą się do wszystkich krajów członkowskich, dlatego również definicje MŚP obowiązujące w Polsce

² M. Kococińska, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w okresie transformacji gospodarki polskiej*, Zeszyty Naukowe – Seria II, Poznań 1993, s. 41.

³ P. Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Warszawa 2005, s. 27.

najczęściej są wzorowane i odpowiadają określonym we Wspólnocie. Z tego powodu definicje w Polsce i UE zostaną omówione łącznie.

W UE normy określające małe i średnie przedsiębiorstwa w celu zapewnienia unifikacji przepisów we Wspólnocie pojawiły się w 1989 r. Do 1998 r. obowiązywały założenia wynikające z dokumentów Komisji EWG sporządzonych w 1989 r., w których stwierdzono, że „(...) MŚP mogą mieć nie więcej niż 500 zatrudnionych i nakłady kapitałowe netto najwyżej 75 mln EUR. Poza tym nie więcej niż jedną trzecią swojego kapitału mogą otrzymać od dużych przedsiębiorstw”⁴.

Zasady te zostały zmienione oraz bardziej szczegółowo określone rekomendacją Komisji Europejskiej 96/280/WE z dnia 3 kwietnia 1996 r. w sprawie definicji małych i średnich przedsiębiorstw (Dz. Urz. WE L 107 z 30.04.1996, s. 4), która zaczęła obowiązywać od 1998 r. Właśnie na podstawie tej rekomendacji powstała pierwsza, obowiązująca w Polsce od 2001 r., definicja małych i średnich przedsiębiorstw. Stało się tak wraz z uchwaleniem ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 101 poz. 1178 z późn. zm.). W artykule 54 tej ustawy zdefiniowano małe, zaś w art. 55 – średnie przedsiębiorstwa. Definicja ta odpowiada wcześniej zaprezentowanej identyfikacji MŚP w Unii Europejskiej, przy czym w polskiej regulacji w ogóle nie przyjęto definicji mikroprzedsiębiorstw. Sposób zdefiniowania MŚP według rekomendacji Komisji Europejskiej z dnia 3 kwietnia 1996 r. oraz zgodnie z ustawą z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Sektor MŚP według rekomendacji Komisji Europejskiej z dnia 3 kwietnia 1996 r. oraz zgodnie z ustawą z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej

<i>Kryteria</i>	<i>Mikroprzedsiębiorstwa</i>	<i>Małe przedsiębiorstwa</i>	<i>Średnie przedsiębiorstwa</i>
Maksymalne zatrudnienie	10	50	250
Maksymalny roczny obrót	–	7 mln euro	40 mln euro
Maksymalna wysokość rocznego zestawienia wszystkich aktywów	–	5 mln euro	27 mln euro
Maksymalny procent własności albo prawa głosu, skupionych w jednym ręku, lub wspólnej własności	–	25%	25%

Źródło: rekomendacja Komisji Europejskiej 96/280/WE z dnia 3 kwietnia 1996 r.

Zgodnie z rekomendacją, przedsiębiorstwo może być zaliczone do MŚP, gdy spełnia kryterium zatrudnienia i niezależności (w dwóch przypadkach może ono

⁴ Kommission der EG: *Unternehmer in Europa. Ein Handbuch für kleine und mittlere Unternehmen Deutschland*, Brussels-Luxemburg 1989, s. 3.

Robert Wolański jest adiunktem na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego; jego działalność naukowo-badawcza związana jest z funkcjonowaniem małych i średnich przedsiębiorstw – dotyczy miejsca i roli tych przedsiębiorstw w polskiej gospodarce oraz czynników oddziałujących na ich rozwój; zajmuje się również systemem podatkowym w Polsce, zwłaszcza jego wpływem na procesy zachodzące w gospodarce, w tym na prowadzenie działalności gospodarczej.

Prezentowana rozprawa przedstawia badania poświęcone oddziaływaniu otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw. Wśród elementów tego otoczenia analizą objęto głównie ich trzy rodzaje:

- obciążenia publicznoprawne, które uszczuplają środki własne przedsiębiorstwa, np. podatki, składki z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz ubezpieczeń zdrowotnych,
- instrumenty zabezpieczające finansowo przedsiębiorstwo przed negatywnymi skutkami zdarzeń wynikających z prowadzonej działalności – ubezpieczenia gospodarcze,
- źródła kapitału obcego, który może być wykorzystany do finansowania wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstwa.

W monografii dokonano powyższej analizy zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i w świetle badań empirycznych oraz zaprezentowano modele pozwalające hierarchicznie uporządkować, porównać i ocenić wpływ, jaki wywierają poszczególne instrumenty.

Zamówienia:

Infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.książki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

ISBN 978-83-264-4283-4

9 788326 442834

Cena 129 zł (w tym 5% VAT)

Oficyna

a Wolters Kluwer business